

DOI: [10.32702/2307-2156-2018.12.4](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2018.12.4)

УДК 347.778:631.1(477)

*І. Л. Литвинчук,
доктор економічних наук, керівник навчально-наукового центру інтелектуальної власності,
інноватики та управління проектами,
Житомирський національний агроекологічний університет*

РАМКОВА ПІДТРИМКА ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

*I. L. Lytvynchuk
Dr. habil., Head of the Centre for Intellectual Property, Innovation & Project Management,
Zhytomyr National Agroecological University*

FRAMEWORK FOR THE INTELLECTUALIZATION OF THE UKRAINIAN AGRICULTURAL ECONOMY

Поглиблено існуючі аналітичні дослідження бар'єрів інституціоналізації відносин інтелектуальної власності в аграрному секторі економіки України, зокрема проблем модернізації інституту державного управління та адміністрування інтелектуальної власності, які гальмують оновлення вітчизняної агроінноваційної системи. Наведено динаміку видання нормативних актів з питань інтелектуалізації за роки незалежності держави. Проаналізовано змістовну складову державних стратегій, програм, концепцій інноваційного розвитку агроекономіки. Проаналізовано плани «проєвропейського» реформування державного управління інтелектуальною власністю в контексті наслідків для системи науково-освітнього забезпечення аграрної економіки. Досліджено стан реалізації реформ системи органів виконавчої, судової та законодавчої влади, на які покладено функції адміністрування сфери інтелектуальної власності. Проведено якісну оцінку рівня ефективності інноваційного менеджменту в аграрній економіці, зокрема в питаннях інституціональної конвергенції з метою розвитку сфери інтелектуальної власності.

The article explores the theoretical, methodological, and applied premises of intellectual property management in the national system of scientific and educational provision for an agrarian economy. With due regard to the comparative studies of international practices, we finalized the definitions of barriers for the institutionalization of agrarian intellectual property in Ukraine, in particular, the problems of the modernization of the public management institute and the administration of intellectual property that impede the modernization of domestic system of the scientific and educational provision for an agrarian economy. The paper comprehensively described the architectonics of the system of the scientific and educational provision for an agrarian economy. We suggested the intellectual property management methods based on identifying the focus and the intervention model depending on the level of convergence/divergence of basic subsystems in the structure of the scientific and educational provision for an agrarian economy as a higher-level complexity system. We updated the definition of the content and structure of management functions in the scientific and educational provision for an agrarian economy aimed

at the adjustment of social and private economic interests in the process of regulating relations emerging due to acquiring and exercising property rights for intellectual property objects. The existing analytical research was intensified to explore the peculiarities of public policies for intellectual property (conventional policy standard based on the intensification of intellectual property rights protection with the maximum engagement of legal tools to obtain exclusive monopoly property rights; open innovations policy oriented towards the liberalization of using target knowledge threads by users in order to accelerate innovation processes; mixed policies of combining intellectual property rights regimes oriented towards the conflict resolution of the previous two dichotomic models) in terms of identifying threats for the actors of agrarian research networks.

Ключові слова: інтелектуальна власність; реформа сфери інтелектуальної власності; аграрна економіка; інноваційна система; інтелектуалізація; розвиток.

Keywords: intellectual property; intellectual property policy reform; agrarian economy; innovation system; intellectualization; development.

Вступ

Масштабні технологічні зрушення постіндустріального періоду розвитку суспільства привели до кардинальних змін у підвалинах агроекономічних систем – продуктивних силах та виробничих відносинах. Комплексна автоматизація та інформатизація виробничого процесу в сільському господарстві, розвиток NBIC-технологій, нарощування вертикалі та горизонталі агропромислової інтеграції перенесли аграрну економіку у інший інституційний вимір, що вимагає еволюційного переформатування «правил гри» у галузі.

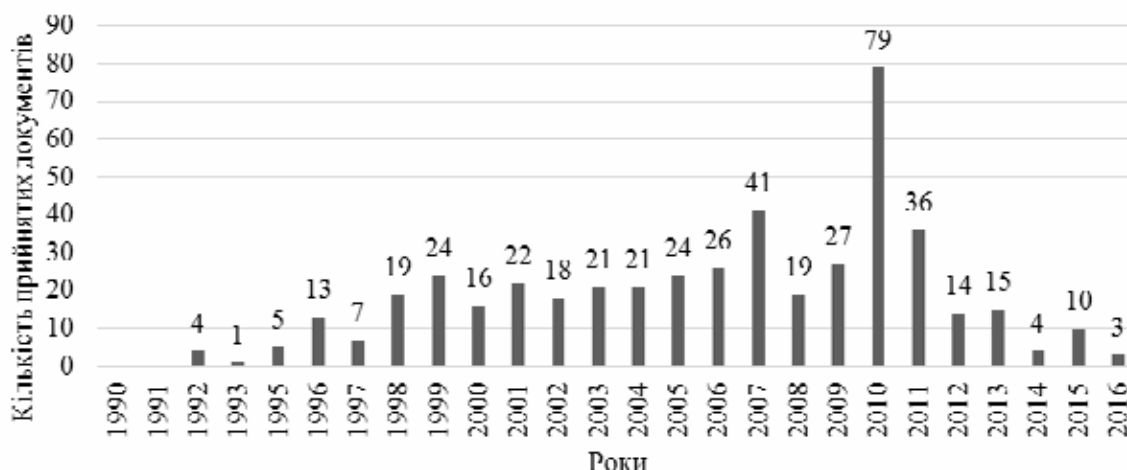
У таких умовах вкрай важливу роль починають відігравати державні реформи, спрямовані на інтелектуалізацію, зокрема активацію інтеграційних векторів системи науково-освітнього забезпечення аграрної економіки та інфраструктурної підтримки трансферу інновацій в агробізнесі.

Економічний та організаційний контекст відносин інтелектуальної власності глибоко досліджувався у роботах А. Адріанова, В. Базилевича, М. Бадера, І. Близнеця, М. Вачевського, І. Вишнякової, У. Гранстрада, Н. Зіглера, В. Зінова, Е. Ісхакової, Дж. Кітчінг, Дж. Ланг, Б. Леонтьєва, М. Мазур, Е. Остерберга, М. Пестунова, М. Райтцига, В. Тюриної, Л. Федулової, П. Ханела, П. Цибульова, Т.Чоя, А. Шатракова, Д.Шульгіна та ін. Різноманітні аспекти взаємозв'язків та взаємозалежностей науково-технологічного і освітнього потенціалу, інтелектуальної власності, інтелектуального капіталу та розвитку агропромислового виробництва й аграрної економіки в цілому досліджували закордонні та вітчизняні вчені К. Бреннер, І. Ветрова, С. Володін, А. Гупта, Г. Грефф, О. Дасій, Х. Егелунг, Е. Еміно, А. Краттігер, Л. Курило, М. Маредія, Р. Махоні, Л. Мельник, Дж. Пейумо, К. Прей, І. Санду, Л. Себастьян, Н. Сіренко, О. Скидан, В. Тюріна, І. Ушачов та ін. Разом із тим, недостатня дослідженість специфіки адміністрування відносин інтелектуальної власності в аграрній інноваційній системі вимагає подальших досліджень.

Метою дослідження є якісна оцінка ефективності державного управління та адміністрування відносин інтелектуальної власності у інноваційній системі аграрної економіки України з урахуванням перспектив інтегрування ресурсів інноваційного розвитку та інституту управління інтелектуальною власністю.

Результати

В Україні факт формального проголошення курсу інноваційного розвитку відбувся ще у перші роки незалежності, але його динаміка до цього часу залишається доволі непевною. За період з 1991 в країні прийнято значну кількість нормативно-правових документів у сфері інтелектуалізації економіки. Зокрема інструментарій розширеного пошуку офіційного веб-порталу Верховної ради України на запит документів з наявністю у заголовку слова «інноваційний» (всі можливі словоформи) генерує перелік з близько 500 позицій. Проте понад 1/6 загальної сукупності на дату здійснення запиту вже втратили актуальність та були нечинними. Кількість документів вищої юридичної сили не перевищувала 3 %, що свідчить про відсутність належної кодифікації національного законодавства з питань інноваційного розвитку.

Рис. 1. Динаміка видання нормативних актів з питань інтелектуалізації економіки в Україні, 1990–2016* рр.

Примітка: * станом на 2017 р.

Джерело: сформовано автором за даними [4].

Таблиця 1.

Аграрний вектор у стратегічних нормативних актах з питань інтелектуалізації (контекст конвергенції)

Законодавчі акти*	Норми, що прямо сприяють інтелектуалізації аграрної економіки (Р)/ Норми, що прямо стимулюють інституціональну конвергенцію в агросегменті національної інноваційної системи (К)
Постанова КМУ від 26.01.1998 № 86 (ВЧ**)	К: п.1 (регламентація взаємодії НААН з іншими центральними органами виконавчої влади, Національною та галузевими академіями наук у)
Постанова ВРУ від 13.07.1999 № 916-XIV	Р: розд. б/н «Організаційно-функціональна трансформація науково-технологічного потенціалу» (сприяння розвитку науки у агровиробничих асоціаціях, які проводять науково-дослідні роботи)
Закон України від 16.01.2003 № 433-IV	Р: ст.7 (визнання стратегічними пріоритетними напрямками інноваційної діяльності на 2003–2013 рр. розвитку біотехнологій; високотехнологічного розвитку сільського господарства і переробної промисловості); ст.8 пп.4,5 (визнання середньостроковими пріоритетними напрямками – розвитку генно-інженерних технологій, екологічно чистих харчових продуктів). К: ст.4. (залучення НААН до формування спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади стратегічних та уточнення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності)
Постанова КМУ від 14.05.2008 № 447	К: дод. 2 (закріплення за Мінагрополітики статусу головного розпорядника бюджетних коштів у питаннях розвитку інноваційної інфраструктури; створення центрів науки, інновацій та інформатизації; фінансування регіональних центрів трансферу технологій)
Постанова КМУ від 02.02.2011 № 389	Р: розд. б/н «Мета, шляхи та етапи виконання програми» (регламентація залучення інвестицій у галузь біотехнологій у 2013–2015 рр.); розд. б/н «Базові галузі економіки, в яких реалізуються інвестиційні та інноваційні проекти» (надання проектам виробництва сільськогосподарської техніки пріоритетного значення)
Закон України від 08.09.2011 № 3715-VI	Р: ст.4 (визнання стратегічним пріоритетним напрямом інноваційної діяльності на 2011–2021 рр. технологічного оновлення та розвитку агропромислового комплексу). К: ст. 3, 5 (залучення НААН до формування стратегічних та уточнення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності спільно з іншими галузевими академіями наук)
Постанова КМУ від 31.10.2012 № 1014	Р: п.1 (затвердження техніко-економічного обґрунтування національного проекту створення інфраструктури інноваційного розвитку біотехнологій). К: п. 1 (заснування технопарку «BIONIC Hill» з пріоритетною спеціалізацією у галузі біотехнологій)

Примітки: * станом на 2017 р.; ** втратив чинність.

Джерело: сформовано автором за даними [4].

Якісний аналіз змісту інноваційного законодавства дає підстави зробити висновок, що 2/3 всієї законодавчої документації – це бюрократичні та статистичні рутинні документи, які не носять реформаторського характеру. Зокрема, протягом досліджуваного періоду прийнято 126 кадрових наказів тільки

стосовно призначень на посади/звільнень перших осіб органів інноваційного управління. Натомість стратегічні та концептуальні положення, які формують певну візію векторів розвитку української економіки, містять лише близько десятка документів, які, до того ж, враховуючи часові лаги прийняття, мають виключно короткострокові горизонти. Решта законодавчих документів являють собою інструменти тактичного характеру, значна більшість з яких належить нормам інвестиційно-фінансового законодавства та нормативно-правовим актам, що встановлюють інституційні рамки національної інноваційної системи.

Щодо інтересів суб'єктів аграрної економіки, безпосереднє відношення до вирішення проблем інноваційного розвитку сектора (судячи із змісту назв) за результатами проведеного пошуку мають також не більше десятка документів, більшість з яких стосуються питань інфраструктурного забезпечення інноваційного процесу. Відповідно, понад 90 % прийнятих в Україні документів у сфері інноваційного законодавства впливають на агровиробництво та ринок опосередковано, виключно створюючи певний «інноваційний клімат». Серед усіх концепцій та стратегічних програм інноваційного розвитку, затверджених протягом років незалежності України, лише 5 чинних законодавчих актів безпосередньо містять положення, що напряду вирішують інтереси галузі і стимулюють процеси інтелектуалізації та конвергенції в агросегменті національної інноваційної системи (табл. 1).

Показово, що відповідні адресні норми були відсутні в таких важливих документах, як: Державна програма прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку на 2004–2006 роки (постанова КМУ від 25.08.2004 № 1086); закони України «Про інноваційну діяльність» та «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків»; Концепція Державної програми розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки» (розпорядження КМУ від 16.05.2007 № 285-р); Концепція Державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2008–2012 роки» (розпорядження КМУ від 06.06.2007 № 381-р); Концепція розвитку національної інноваційної системи (розпорядження КМУ від 17.06.2009 № 680-р); Концепція реформування державної політики в інноваційній сфері (розпорядження КМУ від 10.09.2012 № 691-р) тощо.

Результати зворотного пошуку (пошук норм, спрямованих на інтелектуалізацію аграрної економіки та конвергенцію освіти, науки та агробізнесу, у комплексних стратегіях реформування агропромислового комплексу, табл. 2) дозволяють зробити висновок, що відповідні норми формально містяться у всіх без винятку концепціях та програмах розвитку аграрного сектора, проте переважно носять реагуючий характер і вирізняються відставанням від динаміки розвитку суспільства знань.

Найбільш прогресивним серед прийнятих у роки незалежності України законодавчим актом у контексті тематики розділу є розпорядження КМУ від 6 квітня 2011 р. №279-р «Про схвалення Концепції реформування і розвитку аграрної освіти та науки», яким закріплюється принципово новий системний устрій інноваційного розвитку агропромислового сектору за схемою «аграрна освіта – аграрна наука – аграрне виробництво» і проголошується курс на поглиблення співпраці центральних та місцевих органів виконавчої влади у вирішенні питань функціонування і розвитку аграрної освіти та науки.

Таблиця 2.

Вектор інтелектуалізації у комплексних програмах та концепціях розвитку агроекономіки (контекст конвергенції)

Законодавчі акти*	Норми, що прямо сприяють інтелектуалізації аграрної економіки (Р)/ Норми, що прямо стимулюють інституціональну конвергенцію в агросегменті національної інноваційної системи (К)
Постанова від 01.03.2003 № 271	Р: розд. III (задоволення потреб аграрного ринку у підготовці кадрів за основними спеціальностями). К: розд. I (пропагування створення служб, які б вивчали кон'юнктуру аграрного ринку)
Розпорядження КМУ від 15.02.2006 № 93-р	Р: розд. б/н «Мета та завдання Державної програми реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі» (регламентація забезпечення інформатизації виробництва сільськогосподарської продукції за наукоємними технологіями). К: розд. б/н «Шляхи розв'язання проблеми технічного забезпечення агропромислового комплексу» (визнання основним напрямом технічної політики формування єдиного науково-технічного простору в АПК).
Постанова КМУ від 30.05.2007 № 785	Р: розд. б/н «Шляхи і способи розв'язання проблеми» (регламентація фінансової підтримки удосконалення інформаційних систем моніторингу агресурсів та використання на їх основі ресурсозберігаючих технологій і техніки для виробництва сільськогосподарської продукції; використання об'єктів права інтелектуальної власності у процесі створення сільськогосподарської техніки)
Постанова КМУ від 26.09.2007 № 1181	Р: розд. б/н «Напрями виконання програми» (пропагування прискорення інноваційного розвитку машинобудування для АПК за рахунок переоснащення галузі, застосування новітніх технологій та обладнання для проєктування нової техніки, зменшення енерговитрат і розширення діапазону потужностей двигунів і підвищення надійності та довговічності машин, широке застосування прогресивних матеріалів, зниження їх матеріаломісткості; освоєння технічних засобів для використання нетрадиційних джерел

	енергії)
Розпорядження КМУ від 30.12.2015 № 1437-р	К: розд. б/н «Шляхи і способи розв'язання проблеми, строки виконання» (стимулювання створення та функціонування об'єднань виробників сільськогосподарської продукції, зокрема через делегування повноважень саморегулювним організаціям в АПК; розширення діяльності сільськогосподарських дорадчих служб, орієнтованих на безпосередню роботу з сільським населенням; запровадження системи консультацій бізнесу в режимі реального часу щодо вирішення питань торгівлі на ринку ЄС як програмні заходи)

Примітки: * станом на 2017 р.

Джерело: сформовано автором за даними [4].

Однак і його положення по факту виявилися великою мірою декларативними та не підкріпилися реальними кроками виконавців, зафіксованими у плані заходів щодо реалізації Концепції до 2015 року, затвердженому розпорядженням КМУ від 31.10.2011 №1112-р, зокрема в частині розв'язання до 2012 року завдань розвитку соціальної інфраструктури в сільській місцевості, створення екологічно безпечних умов для життєдіяльності населення, збереження навколишнього природного середовища та раціонального використання земель сільськогосподарського призначення; оптимізації мережі вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації та наукових установ; створення регіональних навчальних науково-виробничих комплексів як центрів навчально-наукового забезпечення агропромислового комплексу України; а також заснування автоматизованої системи моніторингу регіональних потреб АПК у кадровому забезпеченні та стану працевлаштування випускників вищих аграрних навчальних закладів. В цілому слабкими позиціями вітчизняного законодавства з питань аграрної економіки є надмірна теоретизованість, захоплення юристів кристалізацією категоріального апарату та принципів інноваційного розвитку, непослідовність, фрагментарність нормативного закріплення вибору і застосування регуляторних важелів з усього арсеналу апробованих світовою практикою заходів, відсутність затверджених маркерів досягнення конкретних результатів, як і реальних санкцій за їх невиконання.

Галузеве законодавство у сфері інтелектуальної власності також практично не враховує специфіки аграрного сектора. Система реєстрації селекційних досягнень, згідно з нормами діючого закону «Про охорону прав на сорти рослин» від 21.04.1993 р., ізолювана від патентних органів. Відсутні нормативні документи, що регламентують охорону нових порід тварин як об'єктів права інтелектуальної власності. Останні зміни у вітчизняному законодавстві, викликані євроінтеграційним вибором України – Середньостроковий План пріоритетних дій Уряду до 2020 року; затверджений розпорядженням від 03.04.2017 № 275-р; Концепція реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні, затверджена розпорядженням КМУ від 01.06.2016 № 402; План заходів з реалізації концепції, затверджений розпорядженням КМУ від 23.08.2016 № 632; постанова КМУ «Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади державної системи правової охорони інтелектуальної власності» від 23 серпня 2016 р. № 585; постанова КМУ «Питання Міністерства економічного розвитку і торгівлі» від 11 травня 2017 р. № 320 – не вирішують суперечностей розвитку відносно інтелектуальної власності в системі науково-освітнього забезпечення аграрної економіки. Жоден із запланованих реформаторських кроків у даному напрямі, відповідальність за реалізацію яких покладалась, зокрема, на Мінагрополітики, протягом майже 2-х років не був втілений (табл. 3).

Як наслідок, формально достатній обсяг правового забезпечення фундаменту інтелектуалізації аграрного сектора в країні не дозволяє завершити формування повноцінної інноваційної моделі національної аграрної економіки. Створені де-юре стартові умови для формування цивілізованого ринку інтелектуальних продуктів, коли завдяки внесенню у 2012 році змін до Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» майнові права на розроблені за кошти державного бюджету технології передали організаціям і розробникам для подальшої комерціалізації, фактично мало змінили реально існуючі механізми створення науково-технічної продукції в агроєкономіці.

Таблиця 3.

Плани «просвіропейського» реформування державного управління інтелектуальною власністю в контексті наслідків для системи науково-освітнього забезпечення аграрної економіки

№ з/п	Передбачені заходи	Відповідальність	Орієнтир	Стан виконання*
1.	Налагодження співпраці між Україною та ЄС з метою сприяння і посилення охорони прав на сорти рослин	Мінагрополітики	Угода про асоціацію	-
2.	Налагодження співпраці з метою збереження генетичних ресурсів, традиційних знань	Мінеконрозвитку	Угода про асоціацію	-
3.	Передбачення охорони винаходів у сфері біотехнологій	Мінеконрозвитку	Директива 98/44/ЄС	-
4.	Запровадження механізму захисту даних для продуктів захисту рослин	Мінприроди	Угода про асоціацію	-

5.	Визначення прав власника патенту на винахід/корисну модель, об'єктом якого є біоматеріал, продукт з генетичною інформацією	Мінекон-розвитку	Директива 98/44/ЄС	-
6.	Визначення патентоспроможності / непатентоспроможності біотехнологічного винаходу	Мінекон-розвитку	Директива 98/44/ЄС	-
7.	Встановлення часткового послаблення та перехресного ліцензування прав	Мінекон-розвитку	Угода про асоціацію	-
8.	Узгодження термінологічного апарату з нормами ЄС	Мінекон-розвитку	Директива 98/44/ЄС	-
9.	Забезпечення дотримання правил захисту географічних зазначень походження сільськогосподарської продукції та продуктів харчування	Мінекон-розвитку, Мінагро-політики	Регламент Ради 1151/2012/ ЄС	-
10.	Встановлення системи органів контролю за зобов'язаннями в сфері захисту географічних зазначень походження сільськогосподарської продукції та продуктів харчування	Мінекон-розвитку, Мінагро-політики	Регламент Ради 1151/2012/ ЄС	-

Примітки: * станом на 2018 р.

Джерело: сформовано автором за даними [4].

Залишаються нереалізованими можливості, надані аграрним навчальним закладам новим Законом України «Про вищу освіту», яким вперше на найвищому законодавчому рівні визначено необхідність здійснення інноваційної діяльності у вищих навчальних закладах та надано право університетам проводити наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність через створені ними юридичні особи, предметом діяльності яких є доведення результатів наукової і науково-технічної діяльності вищого навчального закладу до стану інноваційного продукту та його подальша комерціалізація. Розробленими, але не затвердженими залишаються проекти нормативно-правових актів щодо формування засад державної політики у сфері кластеризації економіки, такі як «Концепція створення кластерів в Україні» (Міністерство економіки України, 2008 р.), «Національна стратегія формування та розвитку транскордонних кластерів» (Міністерство регіонального розвитку та будівництва України, 2009 р.) [8].

Законодавчі акти не відображають адекватно об'єктивну необхідність зміни ролі держави з інвестора проектів на координатора державно-приватних партнерств та адміністратора взаємодії. Окремі новели інноваційного законодавства розходяться з концептуальним баченням фіскальної політики в агросекторі, політики охорони довкілля тощо. Інноваційна стратегія виступає виключно в якості надбудови до стратегії агрореформ, що не дозволяє повною мірою проявитися синергетичним управлінським ефектам. Відсутня системна основа розвитку інноваційної діяльності, яка передбачає поєднання інноваційних і структурних перетворень в аграрній галузі, що підтверджується зниженням рейтингових позицій України в інформаційній системі Worldwide Governance Indicator за індикаторами верховенства закону та якості законодавства.

Серйозну проблему становить рівень ефективності інноваційного менеджменту в аграрній економіці, зокрема в питаннях інституціональної конвергенції з метою розвитку сфери інтелектуальної власності. Згідно зі встановленим наразі статусом-кво, єдиний спеціально вповноважений орган державного регулювання інтелектуалізації аграрної галузі в Україні відсутній, тому управлінський вплив держави здійснюється за допомогою трирівневої системи виконавчих структур: рівень вищого органу в системі органів виконавчої влади — КМУ; рівень центральних органів виконавчої влади — міністерства, державні комітети, агенції, центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом; рівень місцевих органів виконавчої влади — місцеві органи загальної та спеціальної (галузевої, функціональної, змішаної) компетенції, що безпосередньо підпорядковані центральним органам виконавчої влади та/або перебувають у підпорядкуванні місцевих держадміністрацій.

Основний тягар відповідальності при цьому наразі розподілений між Департаментом стратегії та економічного розвитку Міністерства аграрної політики та продовольства України, Департаментом науково-технічного розвитку та Департаментом інноваційної діяльності і трансферу технологій Міністерства освіти і науки України, Департаментом інтелектуальної власності Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, Відділенням наукового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії аграрних наук України.

Однак існує величезна кількість допоміжних функціоналів, які в результаті економічних та політичних змін в країні невинно змінюють один одного. Зокрема, з 1992 року в Україні було створено та ліквідовано/реорганізовано в управлінські або координаційні структури з майже ідентичним набором функцій понад десять органів адміністрування процесів інтелектуалізації, понад 70 % з яких не проіснували більше 3 років, у т.ч. два органи не більше 3 місяців (табл. 4).

Численність відповідальних державних виконавців, проте, не сприяє дієвості реформ інтелектуалізації в агроелементах, а навпаки фактично породжує плутанину, крос-делегування та, у підсумку, безконтрольність. Формально проголошені кардинальні реформи на практиці обертаються хвилями бюрократичних рокировок, що

впливає на позиції України у рейтингу глобальної конкурентоспроможності.

Таблиця 4.
Ліквідовані органи адміністрування інтелектуалізації економіки в Україні

Орган адміністрування	Створення	Ліквідація	Існування
Державний інноваційний фонд	1992 р.	2000 р.	8 років
Міжвідомча рада з координації діяльності щодо організації та функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів	1996 р.	2001 р.	5 років
Українська інноваційна фінансова лізингова компанія	1999 р.	2000 р.	1 рік
Міжвідомча комісія з питань експертизи інноваційно-інвестиційних проектів на предмет визначення їх пріоритетів	2002 р.	2003 р.	1 рік
Міжвідомчий конкурсний комітет з визначення підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави, інноваційне інвестування яких здійснюється за рахунок частини коштів, отриманих від приватизації державного майна	2003 р.	2004 р.	1 рік
Державне агентство з інвестицій та інновацій	2005 р.	2011 р.	6 років
Управління інноваційної політики в структурі Секретаріату КМУ	19 січня 2005 р.	30 березня 2005 р.	2,5 місяця
Національна рада з інноваційного розвитку України як дорадчий орган при Президентові України	2006 р.	2009 р.	3 роки
Міжвідомча рада з питань інвестицій та інноваційного розвитку як дорадчий орган при КМУ	2007 р.	2009 р.	2 роки
Комісія з розроблення пропозицій щодо удосконалення системи державного управління в інноваційній сфері	2007 р.	2010 р.	3 роки
Державний комітет України з питань науково-технічного та інноваційного розвитку	07 квітня 2010 р.	05 липня 2010 р.	3 місяці

Джерело: сформовано автором за даними [4].

Значну організаційну проблему становить незавершеність анонсованої Кабінетом Міністрів України 1.06.2016 р. реформи державної системи правової охорони та захисту інтелектуальної власності, основні напрями якої передбачали:

1) запровадження дворівневої структури управління, за якої Мінекономрозвитку забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності, а національний орган інтелектуальної власності виконує окремі публічні функції (владні повноваження) з реалізації державної політики у зазначеній сфері;

2) реорганізацію системи колективного управління майновими авторськими та суміжними правами.

Понад 1,5 р. не може повноцінно розпочати роботу спеціалізований суд з питань інтелектуальної власності. Немає узгодженості серед дій громадських організацій у сфері інтелектуальної власності (Всеукраїнська асоціація інтелектуальної власності, Науково-виробниче об'єднання «Всеукраїнська асоціація інформаційних служб», Навчально-науково-виробничий комплекс «Академія інтелектуального бізнесу», Всеукраїнська асоціація патентних повірених України, Товариство винахідників і раціоналізаторів України, Українська асоціація власників товарних знаків Інтернет-асоціація України та ін.), внаслідок чого вони не здатні забезпечити необхідний «тиск» на державні установи, щоб змусити їх працювати більш оперативно та результативно.

Відсутність ефективної координації взаємодії та гіпертрофована дискреційність норм, що регламентують владні повноваження, призводять до загострення суперечностей між загальнодержавною, галузевою, регіональними політиками розвитку. Розроблені державними органами програмні заходи недостатньо узгоджуються за строками виконання, складом виконавців і ресурсним забезпеченням, а отже, ризики недосягнення результативних показників фактично закладаються у програмних документах вже під час їх прийняття.

Як наслідок, незважаючи на доволі високий рівень державних видатків (Україна входить до першої десятки країн світу з найбільшою часткою сукупних видатків державного сектора у ВВП згідно з даними МВФ [1]), за індексами інституційної спроможності Світового банку даних [2], що базуються на показниках ефективності державного управління, якості державних послуг, якості розробки та реалізації внутрішньої державної політики, довіри до внутрішньої політики, якості функціонування державного апарату та роботи державних службовців тощо, Україна у 3 рази відстає від розвинених країн, що мають рівень перерозподілу ВВП через державні видатки [6, с. 10].

Причини диспаритету, по-перше, криються у неефективному використанні коштів державного бюджету. Проблемою номер один є відсутність стратегічного мислення урядовців на етапі планування розподілу фінансових ресурсів. Зокрема, у структурі видатків Мінагрополітики лише протягом 2011–2014 рр.

частка видатків розвитку, спрямованих на фінансування системи досліджень, зменшилась з 45,3 % до 1,5 %, тобто більше ніж у 30 разів.

По-друге, неефективні стратегії супроводжуються проблемами в операційному управлінні. Доказами відповідного твердження є результати проведених Рахунковою палатою України аудитів ефективності фінансування програм інноваційного розвитку аграрної економіки, що фіксують численні порушення в усіх органах адміністрування сфери, основні з яких були виявлені зокрема під час Аудиту ефективності використання коштів державного бюджету, спрямованих на виконання програм селекції у тваринництві, птахівництві, рослинництві, фундаментальних досліджень та прикладних розробок в установах, підвідомчих НААН 2013 р., Аудиту ефективності використання бюджетних коштів на наукову і організаційну діяльність президії НАН України та президії галузевих національних академії наук України 2013 р., Аудиту виконання заходів Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р.

Основні втрати внаслідок неефективних управлінських дій Мінагрополітики, НААН та підпорядкованих їм структур при цьому були пов'язані з: низькою ефективністю підготовки кадрів за держзамовленням у системі аграрної освіти; укладанням обтяжливих форвардних контрактів державними підприємствами, що належать до сфери управління державних органів; корупційними оборудками з відчуженням земель через механізми «арбітражних керуючих» [3]; незабезпеченням обліку, управління, збереження та використання дослідної бази академічної та університетської науки для отримання установами і науковцями доходів від використання об'єктів права інтелектуальної власності; неналежною організацією наукової діяльності в частині запровадження науково-технічних програм без урахування потреб економіки, внаслідок чого мали місце численні випадки визнання експертними радами недоцільними і неактуальними окремих тематик НДР та їх припинення після того, як наукові проекти частково були профінансовано.

Незважаючи на те, що в останні роки понад 40 % фінансування, спрямованого на підтримку інноваційної діяльності та трансферу технологій у державі, перебувало у розпорядженні Мінагрополітики та НААН, агентурна мережа технологічного трансферу в агросекторі представлена лише однією спеціалізованою установою – Інститутом інноваційного провайдингу НААН. Інститути консультативного, інформаційного, кадрового та фінансового забезпечення функціонування інноваційно орієнтованих агропідприємств в Україні практично не розвинені, а інноваційна інфраструктура переважно представлена безпосередньо виробничо-технологічним обслуговуванням інноваційного процесу.

Однак і в цьому сегменті існують лише поодинокі практики успішного функціонування аграрних кластерів та технологічно-індустріальних парків. Більшість зареєстрованих індустріальних агропарків, претендуючи у стратегіях «на папері» на реалізацію технологічно не пов'язаних напрямів діяльності, не мають для цього необхідної інфраструктури та комунікацій [5]. У жодному із зареєстрованих парків з моменту заснування не з'явилося нових об'єктів нерухомості. Це нашоує на думку про те, що створення агропарків у вітчизняних умовах переважно є легітимним способом отримання податкових преференцій для бізнесу, який не має нічого спільного з інноваціями.

Повільні темпи розвитку технопаркових структур, знову ж таки, в першу чергу обумовлені інституціональними чинниками, зокрема [7; 8]: відсутністю довіри до органів влади у питаннях надання державної підтримки за рахунок державного та місцевих бюджетів через корупцію, можливість зловживань та загрозу виникнення залежності від потужніших партнерів; недостатністю іноземних інвестицій та венчурного капіталу; недосконалістю фіскальних інструментів у частині стимулювання інноваційної діяльності; невирішеністю питання щодо звільнення керуючих компаній від орендної плати за земельні ділянки; низькими нормами податкової амортизації щодо обладнання для науково-дослідного та дослідно-конструкторського обладнання; нерегульованістю процедур узгодження переліку товарів, які ініціатор створення, керуюча компанія або учасник індустріального парку хочуть ввезти без сплати мита; можливістю втратити право на одержання аграрним підприємством, яке планує увійти до мережевої структури інноваційного типу, пільг та дотацій за будь-яких організаційних чи виробничих змін; асиметричністю у темпах розбудови і запуску виробничої та митно-прикордонної інфраструктур трансферу технологій тощо.

Наразі існує гостра необхідність реалізації сукупності заходів організаційного, фінансового, управлінського та іншого характеру, спрямованих на трансформацію системи науково-освітнього забезпечення аграрної економіки України з метою перетворення її на ефективно діючий інститут суспільства, що виконує одночасно три великі місії: освітню, наукову та інноваційно-підприємницьку. Традиційні межі між фундаментальною та прикладною наукою стрімко нівелюються, тому аграрним науково-дослідним інститутам (як і університетам) слід поступово освоювати весь «ланцюг знань» – діючи самостійно або ж налагоджуючи міцне та ефективне співробітництво з іншими організаціями за модельним принципом «face-to-face». Створення нових інтелектуальних продуктів у ринкових умовах потребує їх трансформації в інноваційну продукцію на основі конвергентного підходу, що є невід'ємною вимогою просування науково-технічних досягнень на засадах співпраці освіти, науки та агробізнесу. За відсутності цих перетворень діючий механізм управління, створення та передачі у виробництво розробок науково-дослідних установ залишатиметься неефективним.

Висновки

Проведений інституціональний аналіз організаційної підтримки процесів інтелектуалізації в сучасному аграрному секторі України дозволяє виявити перепони для побудови ефективного механізму управління інтелектуальною власністю. На підставі систематизації наукових джерел та матеріалів власних спостережень ми схильні умовно поділити інституціональні пастки державного управління та адміністрування

інтелектуальної власності в національній системі науково-освітнього забезпечення аграрної економіки на наступні три групи (за логікою життєвого циклу об'єкта права інтелектуальної власності):

1). Викривлення інституту, що виникають при створенні об'єктів інтелектуальної власності: структурна деформованість, інституційна неповнота та незбалансованість технологічних, економічних та соціально-ціннісних аспектів і механізмів інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки; недосконалість специфікації прав власності на результати науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, що фінансуються за рахунок державного бюджету або через державні заклади; неузгодженість діяльності організації колективного управління авторськими правами.

2). Викривлення інституту, що стосуються комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності: нерозвиненість інститутів, які забезпечують передачу на комерційних засадах прав на об'єкти інтелектуальної власності, трансфер технологій за кордон та налагодження системи інноваційного аудиту; відсутність ефективного інноваційного ринку венчурного капіталу, сучасних форм кооперації інноваційного бізнесу (агротехнополісів, агротехнопарків); недосконалість механізму оцінки і передачі прав на об'єкти інтелектуальної власності; бюрократизація форм управління інтелектуальною власністю.

3). Викривлення інституту в частині забезпечення надійної та ефективної охорони і захисту прав інтелектуальної власності: відсутність узгодженої цілісної системи охорони та захисту прав інтелектуальної власності; недосконалість нормативно-правової системи регулювання інтелектуальної власності, фрагментарність і декларативність інноваційного законодавства, його неузгодженість з інвестиційною, фіскальною, монетарною та соціальною політикою; низький рівень правової культури суспільства та нестача кваліфікованих фахівців у сфері інтелектуальної власності.

З метою вирішення перерахованих проблем та стимулювання інтелектуально-інноваційного розвитку аграрної економіки необхідна розробка стратегії модернізації інституту інтелектуальної власності, спрямованої на забезпечення формальних і неформальних інституційних змін, які сприятимуть технологічному та соціально-економічному оновленню національної мережі науково-освітнього забезпечення аграрної економіки.

Література.

1. Datasets. IMF Data Mapper. URL: <http://www.imf.org/external/datamapper/index.php> (Last accessed: 01.11.2018).
2. Interactive data assets. Worldwide Governance Indicator. URL: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#countryReports> (Last accessed: 01.11.2018).
3. Бальян А. У господарських судах знаходяться справи із заборгованості підприємств НААН перед «Укragропром». AgroPolit.com : веб-сайт. URL: <https://agropolit.com/interview/102-anush-balyan-u-gospodarskih-sudah-znahodyatsya-spravi-iz-zaborgovanosti-pidpriyemstv-naan-pered-ukragropromom-na-sumu-1351-mln-grn> (дата звернення: 02.09.2018).
4. Законодавство України. Верховна Рада України : веб-сайт. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws> (дата звернення: 02.09.2018).
5. Індустріальні парки – великий бізнес в черзі за пільгами. Асоціація індустріальних парків України : веб-сайт. URL: <https://www.ainpu.com.ua/hubs-industrialni-parky-velykyj-biznes-v-cherzi-za-pilgamy> (дата звернення: 02.10.2018).
6. Кухта П., Пionтківська І. Яким є оптимальний масштаб державних видатків в Україні : аналіт. записка. К. : Центр екон. стратегії, 2015. 20 с.
7. Напрями удосконалення політики стимулювання розвитку індустріальних парків в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1734/> (дата звернення: 02.06.2018).
8. Собкевич О., Русан В., Юрченко А. Щодо державної політики підтримки розвитку аграрних кластерів в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України : веб-сайт. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/760> (дата звернення: 02.06.2018).

References.

1. Datasets. IMF Data Mapper. URL: <http://www.imf.org/external/datamapper/index.php> (Accessed: 01.11.2018).
2. Interactive data assets. Worldwide Governance Indicator. URL: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#countryReports> (Accessed: 01.11.2018).
3. Balian A. “There are cases of indebtedness of enterprises of NAAS to “UkrAgroProm” in commercial courts”. AgroPolit.com. URL: <https://agropolit.com/interview/102-anush-balyan-u-gospodarskih-sudah-znahodyatsya-spravi-iz-zaborgovanosti-pidpriyemstv-naan-pered-ukragropromom-na-sumu-1351-mln-grn> (Accessed: 02.09.2018).
4. The Law of Ukraine. *Verkhovna Rada of Ukraine*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws> (Accessed: 02.09.2018).
5. *Industrialni parky – velykyiy biznes v cherzi za pilhamy* [Industrial parks – big business in line for benefits]. Association of industrial parks of Ukraine. URL: <https://www.ainpu.com.ua/hubs-industrialni-parky-velykyj-biznes-v-cherzi-za-pilgamy> (Accessed: 02.10.2018).
6. Kukhta, P. and Piontkivska, I. (2015). “What is the optimal scale of state expenditures in Ukraine”. Kyiv : Center for Economic Strategy. 20 p.

7. *Napriamy udoskonalennia polityky stymuliuvannia rozvytku industrialnykh parkiv v Ukraini* [Areas of improvement of the stimulating policy for the development of industrial parks in Ukraine]. National Institute for Strategic Studies. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1734/> (Accessed: 02.06.2018).

8. Sobkevych, O., Rusan, V. and Yurchenko A. The state policy of supporting the development of agrarian clusters in Ukraine. National Institute for Strategic Studies. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/760> (Accessed: 02.06.2018).

Стаття надійшла до редакції 20.12.2018 р.